

מגמות במעורבות הישירה של איראן בפיגועי טרור

פרק זה בוחן את המגמות שאפיינו את המעורבות הישירה של איראן בפיגועי טרור לאורך שנותיה כמדינה תומכת טרור, תוך דגש על המאפיינים של מעורבות זו בחמש השנים האחרונות והשינויים שחלו בהם, בהשוואה לעבר. הנתונים המוצגים בפרק זה נסמכים על מעקב שוטף אחר הנתונים שפורסמו בפומבי בתקופה הנדונה, וכן על המפה האינטראקטיבית שפרסם מכון המחקר [Washington Institute for Near East Policy](https://www.washingtoninstitute.org/policy-research/article-title/iran's-direct-terror-involvement), ובכפוף למגבלות שפורטו במבוא למזכר זה.

אף שחלו שינויים בשימוש האיראני בטרור בין הימים שאחרי המהפכה לשנים האחרונות, הרי חלק ניכר מן המגמות והתכליות נותרו ללא שינוי. דינמיקת הפעלת הטרור השתנתה בגיוון ובדגשים של דפוסי הפעולה, בנמעניה, בהיקפיה ובמידת ההתחשבות של איראן בגורמים מרסנים של המערכת הבינלאומית כלפי פעולותיה. עם זאת בבסיסה עדיין עומדת התפיסה האיראנית, הרואה בטרור כלי לגיטימי לקידום האסטרטגיה האיראנית ולמימוש מטרות המשטר.

יתר על כן, הנכונות של איראן להוציא לפועל פיגועים ברחבי העולם מעידה על תפיסתה את העולם כולו כזירת התגוששות עם יריבי המהפכה, שבה היא יכולה לפעול לקידום האינטרסים שלה. כאשר איראן נאלצה בראייתה לפעול נגד מתנגדי משטר איראנים גולים היא פעלה כמעט ללא ריסונים במדינות המארחות אותם ונגד יריבים מדינתיים מערביים, והתאמצה להסתיר את עקבותיה וליצור מרחבי הכחשה. איראן לא נאלצה ברוב המקרים לשלם מחיר מדיני ודיפלומטי גבוה על מעלליה, בזכות הצלחתה לשמור על מרחב הכחשה על ידי התרחקות ממבצעי הפעולות, ובמקרים שבהם הקשר האיראני היה מובהק מכדי שתוכל להכחישו היא השתמשה בדיפלומטיית חטופים על מנת לשחרר פעילים איראנים המוחזקים במדינות היעד – כל זה עודד אותה להמשיך בפעילות זו ואף להגבירה בעת הצורך.

כפי שהוסבר בפרקים הקודמים, ניתן לפלח את היעדים המרכזיים של פעולות הטרור האיראני לארבע קבוצות מרכזיות: מטרות ישראליות או יהודיות; פעילי אופוזיציה וגולים איראנים; מטרות מערביות; ומטרות ערביות. כפי שניתן ללמוד מסקירת התפתחות השימוש בטרור על ידי איראן מאז המהפכה, הפגיעה בכל אחת מקבוצות אלו נועדה לממש מספר מטרות שונות הקשורות לאינטרסים של המשטר האיראני. התבוננות בפרספקטיבה

היסטורית מאז עליית משטר האייתוללות לשלטון באיראן מצביעה על דינמיקה ושינוי בסדרי העדיפויות של הפגיעה באויבי איראן בעשורים השונים, בהתאם לאופן שבו המשטר תפס את האינטרסים שלו וליעדים שעליהם בחר לשים דגש. בהקשר זה יש להדגיש כי על אף הנטייה לראות באיראן מדינה שפועלת בראש ובראשונה משיקולים אידיאולוגיים, הרי בדילמה שבין שיקולים אידיאולוגיים לשיקולים אסטרטגיים-תועלתניים העדיפה איראן לעיתים קרובות את השיקול האסטרטגי, שיקדם את האינטרסים שלה בצורה הטובה ביותר (צימט, 2024). תעודף זה בא לידי ביטוי הן בבחירת הכלים שבהם השתמשה איראן, ובכלל זה ההחלטה אם ומתי להשתמש בטרור, והן בבחירת יעדי הטרור לאורך ציר הזמן, כפי שנרחיב להלן.

כפי שנטען לעיל, למן ראשית המהפכה האסלאמית תפקדה איראן כמדינה תומכת טרור ומפעילת טרור. ואולם מעורבותה הישירה של איראן בטרור בשני העשורים הראשונים אחרי המהפכה התמקדה בעיקר בייזום פעולות נגד גורמי אופוזיציה איראנים, במטרה לבצר את יציבות המשטר. פעולות אלו כללו התנקשויות וניסיונות התנקשות באנשי המשטר הקודם ובמקורבים להם, וכן במבקרים של המשטר הנוכחי, והן התבצעו ברובן באירופה, אף כי נעשו גם פעולות אחדות בארצות הברית ובאסיה. נוסף על כך, במהלך שנות ה-90 ניסתה איראן להתנקש בחייו של הסופר סלמן רושדי, וכן התנקשה בחייהם של שני מתרגמים של ספרו 'פסוקי השטן' לאיטלקית וליפנית, באיטליה ויפן. אף שלכאורה ניתן לראות במטרות אלו מטרות מערביות, הן עדיין משרתות את מטרת ייצוב המשטר ואינן חורגות מדפוס פעולה זה. לצד פעילותה נגד מתנגדי משטר הייתה איראן מעורבת בשנים אלו גם בביצוע פיגועי טרור נגד מטרות ישראליות ומערביות ונגד מטרות ערביות, אולם אלו בוצעו בעיקר על ידי ארגונים שלוחים ובפרט חזבאללה, ולא באופן ישיר על ידי איראן. דוגמאות לכך הן שני הפיגועים הגדולים שאירעו בארגנטינה ב־1992 וב־1994, וכן פיגועים שביצעו ארגונים שלוחים נגד מטרות בערב הסעודית, בחריין, כווית ולבנון. אשר לפיגועים בארגנטינה, איראן ניצלה את האינטרס הארגוני של חזבאללה לנקום, וכן נשענה על המיומנות הייחודית של חזבאללה, שהוכיח מומחיות מבצעית רבה לצד הותרת מרחב הכחשה למשטר האיראני, אשר אפשר לו להמשיך להשתתף במגרש הבינלאומי כשחקן לגיטימי, שכן הוא התמקד בעיקר ביעדים איראניים ולא פנה כנגד יעדים מערביים. אשר לפיגועים בערב הסעודית, בחריין, כווית ולבנון, הרי במקרים אלו נמצאו היעדים המערביים בתחומי מדינות היעד, והארגונים השלוחים יכלו לבצע את הפיגועים גם בקלות לוגיסטית רבה יותר וגם באופן שיאפשר להציג אותם כאינטרס מקומי, ובכך לשמר את מרחב ההכחשה האיראני.

רק בתחילת שנות ה-2000 החלו להתפרסם בתקשורת הגלויה דיווחים ספורים על מעצר פעילים איראנים המעורבים באיסוף מידע על יעדים פוטנציאליים לפיגועים – ישראלים, יהודיים ומערביים. בהקשר הישראלי ניתן להצביע בשנת 2004 על מעצרם של פעילים איראנים בניגריה ובאזרבייג'ן, אשר אספו מידע על שגרירויות ישראל במדינות אלו. בהקשר המערבי נעצרו דיפלומטים איראנים בניו יורק לאחר שעקבו אחר מטרות שונות בעיר. ואולם מקרים אלו לא התממשו לכלל ניסיונות פעולה ממשיים, אלא כללו רק איסוף מידע. לצד זאת יש לציין כי בשנים אלו לא דווח על פעולות איראניות נגד מתנגדי משטר וגורמי אופוזיציה איראנים בזירה הבינלאומית. ייתכן שהדבר נובע מהעובדה שבין השנים 1997-2005 כיהן באיראן נשיא רפורמיסט, אולם מגמה זו לא השתנתה גם אחרי עלייתו לשלטון של נשיא שמרני יותר, מחמוד אחמדינז'אד, ייתכן שבשל רצונו לתעדף סוגיות אחרות במהלך התקופה הראשונה לכהונתו.

ב-2008 נהרג בכיר חזבאללה המקורב לאיראן, עמאד מורנייה, בפיצוץ מכונית המיוחס ל-CIA ולמוסד. זאת ועוד, בשנים 2010-2012 נהרגו באיראן חמישה מדעני גרעין בפעולות המיוחסות לישראל. לפיכך ניתן להצביע בתקופה זו על האצה בפעילות האיראנית כנגד מטרות ישראליות ויהודיות ומטרות מערביות, ככל הנראה בתגובה לאירועים אלו. כך, בשנים אלו נמנו מספר ניסיונות פיגוע איראניים כנגד שגרירויות ישראליות ומערביות בהודו, בגאורגיה, בנפאל ועוד, וכן נעצרו חשודים איראנים באיסוף מידע כנגד מטרות ישראליות ויהודיות ומערביות במספר מקרים שונים.

הירידה בהיקף הפעילות כנגד מטרות אופוזיציה איראנית נמשכה עד שנת 2015, אז החל גל נוסף של פיגועים כנגדן. למשל, בדצמבר 2015 התנקשה איראן בחייו של איש המוג'האדין ח'לק מוחמד רזא קולאהי סמאדי בהולנד. באפריל 2017 התנקשה איראן בחייו של פעיל האופוזיציה ומבקר המשטר סעיד קרימיאן בטורקיה, ובנובמבר 2017 התנקשה בחייו של פעיל האופוזיציה אחמד מולה ניסי בהולנד. ב-2018 סוכלו שני ניסיונות איראניים לפגוע באנשי ארגון מוג'האדין ח'לק, באלבניה ובפריז. ב-2019 התנקשה איראן בחייו של מסעוד מולווי ורנדג'יני, וכן חטפה ולאחר מכן הוציאה להורג לאחר משפט את איש האופוזיציה רוחאללה זם. במהלך שנים אלה נחשפו גם מספר פעולות שביצעה איראן למעקב ולאיסוף מידע על אודות פעילי אופוזיציה, בין היתר באירופה ובארצות הברית. רוב הפעולות התרחשו אחרי 2017, במקביל לקיומה של תסיסה פנימית ופעילות מחאה באיראן, על רקע המשבר הכלכלי הקשה שבו הייתה נתונה המדינה והביקורת על המשטר – דבר שיכול להסביר את העלייה בהיקף הפעילות כנגד גורמי אופוזיציה.

לצד זאת, בשנים 2015-2020 חלה ירידה בהיקף הפעילות האיראנית כנגד מטרות יהודיות וישראליות וכנגד מטרות מערביות, ייתכן שעל רקע חתימת הסכם הגרעין והרצון של איראן להצטייר כמדינה המכבדת את כללי המשחק בזירה הבינלאומית. על רקע זה, בשנים אלו לא נמנו ניסיונות פיגוע כנגד מטרות מערביות וכנגד מטרות יהודיות וישראליות, אף כי נחשפו מספר מזימות איראניות לאיסוף מידע על אודות מטרות כאלו – דבר המעיד כי איראן לא זנחה אפיק פעולה זה והקפידה לשמר את האפשרות להפעילו בעתיד.

במהלך שנת 2020 בוצעו שני סיכולים ממוקדים משמעותיים של בכירים איראניים, אשר הובילו להסלמת פעילות הטרור האיראנית גם בזירה הבינלאומית. הראשון בוצע ב־3 בינואר 2020 על ידי ארצות הברית, כנראה בסיוע מודיעיני ישראלי, שהתנקשה בחייו של מפקד כוח קודס קאסם סולימאני בעיראק. בסוף אותה שנה, ב־27 בנובמבר 2020, נורה ראש פרויקט הגרעין הצבאי האיראני מחסן פח'ריזאדה סמוך לטהראן, בפעולה המיוחסת למוסד. בתגובה לפעולות אלה ניכרה האצה משמעותית בפעילות האיראנית הישירה ובאמצעות שלוחיה בעיראק נגד ארצות הברית, וכן פעילות טרור כנגד מטרות ישראליות ויהודיות וגם כנגד מטרות מערביות.

בהמשך להאצה זו, במהלך שנת 2024 ועל רקע מלחמת חרבות ברזל הגיעו ישראל ואיראן לעימות ישיר ביניהן, לצד המשך העימות העקיף המתנהל באמצעות השלוחים ובזירת הטרור הבינלאומי בעצימות יתרה. עימות זה נפתח בעקבות פעולתה של ישראל לחיסול בכיר כוח קודס מחמד רזא זאהדי (הידוע בכינוי 'מהדווי') בדמשק. בתגובה לחיסול שיגרה איראן מתקפה משולבת של כטב"מים, טילי שיוט וטילים בליסטיים לעבר ישראל בליל ה־13-14 באפריל. ישראל הגיבה למתקפה באופן מצומצם ב־19 באפריל, כאשר תקפה מתקנים צבאיים של משמרות המהפכה באספהאן ובנתנז באיראן, וכן בעיראק. בהמשך חוסל ב־31 ביולי בכיר חמאס אסמאעיל הנייה בטהראן, ואיראן החליטה לעבור לקדמת הזירה ולהגיע לעימות צבאי ישיר עם ישראל, וכך אכן קרה. ב־1 באוקטובר תקפה איראן באמצעות טילים בליסטיים. בתגובה תקפה ישראל ב־26 באוקטובר מתחמים צבאיים, מערכות הגנה אוויריות, מתקני פיתוח וייצור כטב"מים ובסיסי שיגור של טילים בליסטיים באיראן. חשוב להדגיש כי המעבר לעימות צבאי חזיתי בין שתי המדינות אינו מחליף את מאמציה של איראן ליזום פיגועים כנגד מטרות ישראליות בישראל וגם בזירה הבינלאומית, וכפי שנציג להלן, מאמצים אלו אף התגברו במהלך שנה זו. לצד זאת ואף כי הדבר אינו עומד במוקד מזכר זה, ראוי לציין כי במהלך שנת 2024 היו גם דיווחים רבים על פעולות של

חוליות איראניות בשטח ישראל, אשר חלקן עסקו באיסוף מידע, חלקן בהתססת הציבור הישראלי וחלקן אף בניסיונות הוצאה לפועל של פיגועים.

כפי שניתן לראות, גלי הפעילות השונים של איראן בזירת הטרור הבינלאומית משקפים גישה רציונלית של המשטר האיראני, אשר בוחר כיצד ומתי להשתמש בכלי זה בהתאם לתפיסתו ולאינטרסים שלו. אומנם עוינות כלפי ישראל מלווה את המשטר האיראני לכל אורך שנות פעילותו והחזון המהפכני בנוגע להשמדת ישראל מעולם לא נזנח, אולם ניכר כי המדיניות האיראנית משקפת את היעדים האסטרטגיים שהגדירה הנהגת המשטר על בסיס צורכי הביטחון והאינטרסים המשתנים של איראן. על פי רז צימט, תפיסה זו נכונה לגבי צורת הפעילות של איראן בשלושה תחומים מרכזיים – הזירה האזורית, תוכנית הגרעין והזירה הפנימית, ומחקר זה מוכיח כי הדבר נכון גם לגבי השימוש בכלי הטרור בזירה הבינלאומית (צימט, 2024).

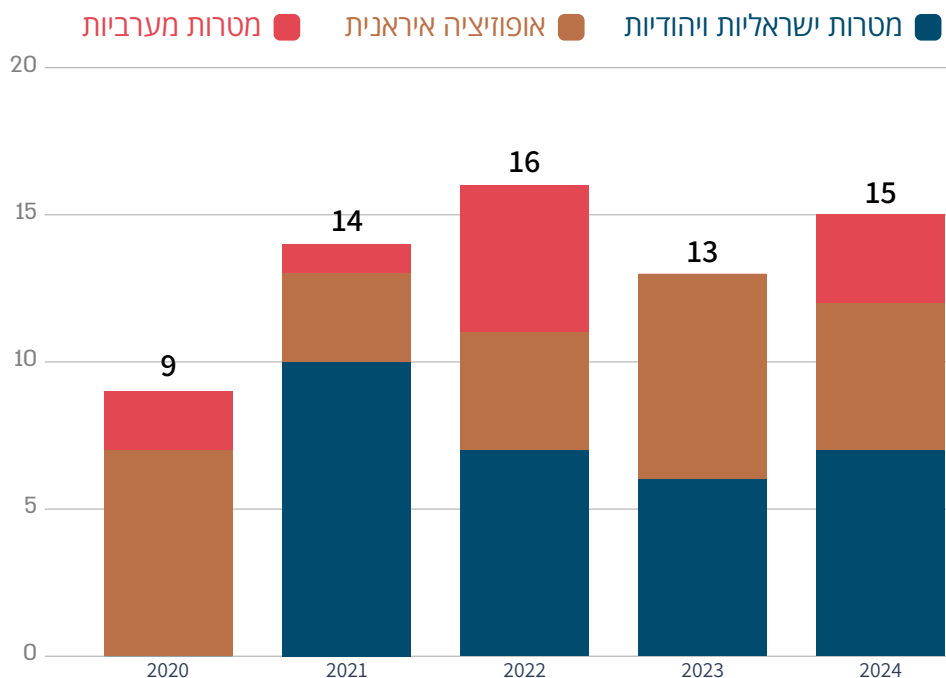
על רקע תפיסה זו בדבר הרציונליות של המשטר האיראני, המנחה את בחירתו באילו מן הכלים העומדים לרשותו להשתמש ומתי, נבחן כעת את המגמות המאפיינות את השימוש האיראני בכלי הטרור הבינלאומי בחמש השנים האחרונות. להלן נצביע על מספר מגמות שאפיינו את פעילות הטרור האיראנית בתקופה זו וננתח את הגורמים להן.

הרחבת ההיקף של ניסיונות הפיגוע

מגמה ראשונה שניתן להצביע עליה היא הרחבה ניכרת של היקף ניסיונות הפיגוע בחמש השנים האחרונות, בפרט כנגד מטרות יהודיות וישראליות וכן מטרות מערביות. ניכרת עלייה מסוימת גם בהיקף הפעולות כנגד גולים איראנים, אך השינוי אינו כה דרמטי כמו העלייה בהיקף הניסיונות נגד מטרות יהודיות וישראליות ומטרות מערביות.

על פי הנתונים שבידינו מאז 2020 נספרו 67 פעולות איראניות הכוללות פיגועים, ניסיונות פיגוע ופעולות ליצירת תשתית טרור שתאפשר הוצאה לפועל של פיגועים בעתיד. ב־2020 בוצעו תשע פעולות כאלה, ב־2021 נעשו 14 ניסיונות ופעולות, ב־2022 – 16 ניסיונות ופעולות, ב־2023 – 13 ניסיונות ופעולות, וב־2024 דווח על 15 ניסיונות ופעולות שהאחרונה שבהם, חטיפה ורצח שליח חב"ד לדובאי, מיוחסת לאיראן, אף כי עלו גם סימני שאלה באשר לגורם העומד מאחוריה.

פעולות לפי מטרות

סה"כ ניסיונות פיגוע איראניים לפי מטרות, 2024-2020

67

סה"כ

11

מטרות
מערביות

26

אופוזיציה
איראנית

30

מטרות ישראליות
ויהודיות

הרחבת ההיקף של הפעילות האיראנית רלוונטית לכל סוגי המטרות, אך היא בולטת בייחוד לגבי המטרות היהודיות והישראליות והמטרות המערביות, לעומת מטרות האופוזיציה האיראנית. בעוד בשנים 2015-2019 כוונו רוב הפעולות האיראניות כנגד מטרות אופוזיציה איראנית (10 פעולות), מיעוטן כנגד מטרות ישראליות ויהודיות (חמש פעולות), וכלל לא נמנו פעולות שכוונו בעיקר כנגד מטרות מערביות, הרי מאז 2020 נמנו 30 פעולות נגד מטרות יהודיות וישראליות, 11 פעולות נגד מטרות מערביות ו-26 פעולות נגד מטרות אופוזיציה

איראנית. יש לציין כי חלק מהפעולות כווננו כנגד יותר מיעד אחד, ולכן נספרו יותר מפעם אחת בחלוקה זו.

ניתן לייחס את ההאצה בפעילות האיראנית כנגד מטרות יהודיות וישראליות ומטרות מערביות להצלחות היחסיות שנחלו ישראל וארצות הברית בפעולותיהן כנגד מאמצי הפצת הטרור וההתגרענות האיראנית. מלבד החיסולים של סולימאני ופח'ריזאדה שהוזכרו לעיל, ניתן למנות גם פעולות נוספות וביניהן פיצוץ במפעל להרכבת צנטריפוגות בנתנז, שהתרחש בספטמבר 2020 ויוחס לישראל; פרסום מעצרו וחקירתו של מנצור רסולי, סוחר סמים איראני שפעל לקידום פיגועים נגד מטרות יהודיות ומערביות ביולי 2021; התנקשות בחייו של חסן סייד חודאי, סגן מפקד יחידה 840 של כוח קודס במאי 2022; דיווחים על מוות בנסיבות חשודות של שני מדעני גרעין איראנים ביוני 2022; תקיפה באמצעות קוואדקופטרים עמוסים בחומרי נפץ של מפעל TESA לייצור צנטריפוגות באיראן, ועוד. פגיעות אלו חידדו באיראן את התחושה כי נוסף על יצירת טבעת האש סביב ישראל באמצעות צבאות הטרור בלבנון, בסוריה, בעיראק ובתימן, יש יתרון בהפעלה מוגברת של טרור בזירה הבינלאומית, לנוכח מחירן הנמוך של התוצאות השליליות העלולות לנבוע מכך עבורה. ניתן להניח כי שיקולי הרתעה כלפי ארצות הברית וישראל, לנוכח הצהרות הנקמה שנשמעו מפי דוברים איראנים בכירים והצורך בשידור חוסן כלפי ביקורת פנימית באיראן על הפגיעה בבכירים איראנים, עמדו גם הם לנגד עיניהם של מקבלי ההחלטה לצאת למסע טרור בחו"ל.

למרות ההסלמה הגוברת בין איראן לבין ישראל במהלך שנת 2024, ובשל כך גם התחדדות המתח בין איראן לארצות הברית, בעלת בריתה של ישראל, איראן הותירה בעינה את אופציית הטרור נגדן בזירה הבינלאומית, בעיקר כאפשרות שפגיעה נקודתית בישראל או ביעדים בארצות הברית תאפשר לאיראן מרחב הכחשה, ולא תוביל להתנגשות צבאית קונוונציונלית.

לצד הגברת הפעילות האיראנית כנגד מטרות ישראליות ויהודיות ומטרות מערביות נצפתה בחמש השנים האחרונות גם הגברת הפעילות כנגד גורמי אופוזיציה, אף כי הפערים מצומצמים בהשוואה לשינוי בהיקף הפעילות כנגד מטרות מערביות ומטרות ישראליות ויהודיות. כאמור, בשנים 2015-2019 התבצעו 10 פעולות נגד גורמי אופוזיציה איראניים, ואילו בשנים 2020-2024 התבצעו 26 פעולות כאלה. הגברה זו עלולה להיות תגובה להמשך ולהתחזקות המחאות באיראן כנגד המשטר אחרי מותה של מהסה אמיני, מפגינה שרציחתה בספטמבר 2022 על ידי השלטונות עוררה תשומת לב עולמית.

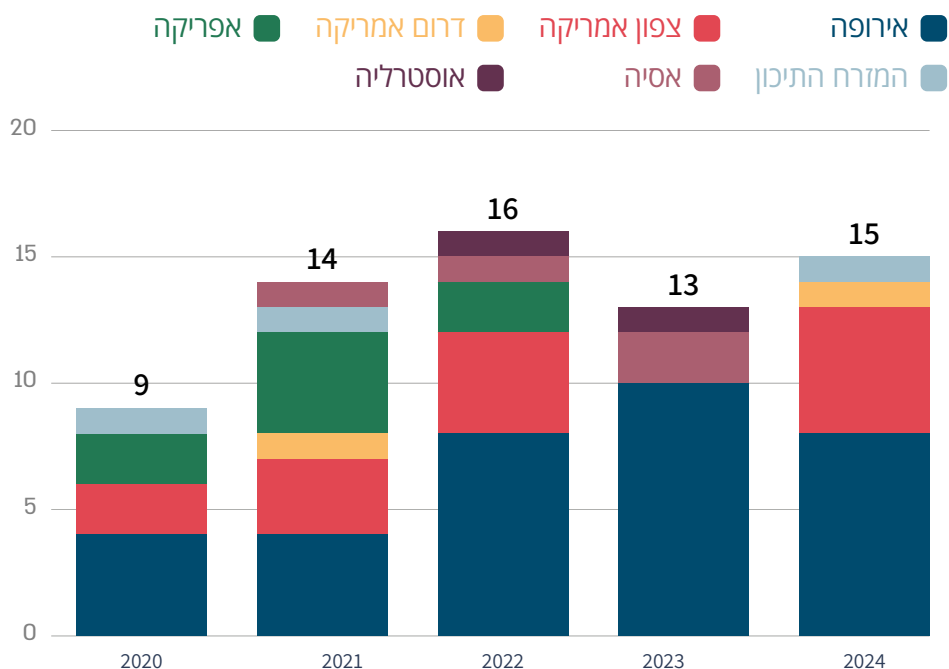
הרחבת זירות הפעולה

נוסף על העלייה במספר הפעולות, מגמה נוספת נוגעת להרחבת זירות הפעולה האיראניות. לאחר השנים הראשונות שבהן פעלה איראן לייצוב המשטר באמצעות התנקשויות בגולים איראנים ברחבי אירופה, נדמה היה כי איראן ריסנה יחסית את פעילותה במדינות מערביות, ובתחילת שנות ה-2000 נרשמו מעט מאוד פעולות במדינות אלה. זאת הן מחשש לפגיעה ביחסים הדיפלומטיים עם מדינות אלה והן בשל העובדה שגופי הביטחון במדינות אלה נתפסים כיעילים יותר, ועל כן סיכויי ההצלחה של הפעולות נמוכים יותר. בחמש השנים האחרונות פועלת איראן בכל רחבי הגלובוס, כולל במדינות שעד השנים האחרונות נמנעה מלפעול בשטחן, דוגמת אוסטרליה, וכן נצפתה הרחבה של היקף הפעילות בארצות הברית ובבריטניה.

בעשור שהחל ב-2010 הגבירה איראן את פעילותה באירופה. בין השנים 2010-2014 היא ביצעה מספר פעולות כנגד מטרות ישראליות ויהודיות גם ברחבי אירופה, אולם הן בוצעו בעיקר במדינות שנתפסו כחלשות ובעלות שירותי ביטחון חזקים פחות, כדוגמת בולגריה וגאורגיה. מ-2015 הגבירה איראן את תעוזתה ופעלה באופן נרחב יותר גם במערב אירופה. ואולם תעוזה זו ניכרה בעיקר בפעולות כנגד גולים איראנים אופוזיציונרים, שנתפסו באיראן כפעולות "פנימיות". איראן ביצעה פעולות התנקשות בהולנד ובטורקיה וניסתה לבצע פעולות כנגד פעילי מוג'אהדין ח'לק באלבניה ובפריז. לצד זאת איראן גם הגבירה את הפעילות התשתיתית שלה באירופה, והתבצעו מספר מעצרים של פעילים איראנים שאספו מידע למבצעים ברחבי אירופה, הן כנגד מטרות אופוזיציה איראניות והן כנגד מטרות יהודיות וישראליות ומטרות מערביות. ואולם בשנים אלה לא יצאו לפועל פיגועים כנגד מטרות יהודיות וישראליות וכנגד מטרות מערביות.

בין השנים 2020-2024 המשיכה איראן להגביר את פעילותה ברחבי אירופה וניסתה להוציא לפועל מספר רב של פעולות ביבשת זו, גם במדינות הנתפסות כחזקות ובעלות שירותי סיכול אפקטיביים. ניכר כי היקף הפעילות האיראנית כנגד כל סוגי המטרות שלה ברחבי אירופה עלה במידה רבה, בהתאמה לעלייה הכללית בהיקף הפעילות האיראנית. בפרט יש לציין את הרחבת הפעילות כנגד מטרות ישראליות ויהודיות ברחבי אירופה. עד לאחרונה, גם כאשר איראן פעלה ברחבי אירופה, עיקר פעילותה התמקדה בגולים ובפעילי אופוזיציה איראניים, ואילו בשנים האחרונות היא פועלת גם ובאופן נרחב כנגד מטרות ישראליות ויהודיות ברחבי אירופה.

פעולות לפי יבשת

סה"כ ניסיונות פיגוע איראניים לפי יבשות, 2024-2020

נבחן הגברה זו בהשוואה לעבר. בעשור הראשון של הרפובליקה האסלאמית פעלה איראן בצורה נרחבת נגד גולים ופעילי אופוזיציה ברחבי אירופה, ובין השנים 1979-1989 ביצעה 12 פעולות שונות כנגדם ברחבי היבשת (מתוך 16 פעולות שביצעה בסך הכול). גם בשנות ה-90 פעלה איראן נגד גולים ברחבי אירופה וביצעה 11 פעולות ברחבי אירופה (מתוך 12 פעולות בסך הכול). ואולם מסוף שנות ה-90 מיעטה איראן באופן יחסי לפעול באירופה. בעשור הראשון של שנות ה-2000 היא כלל לא ביצעה פעולות באירופה, וככלל מיעטה

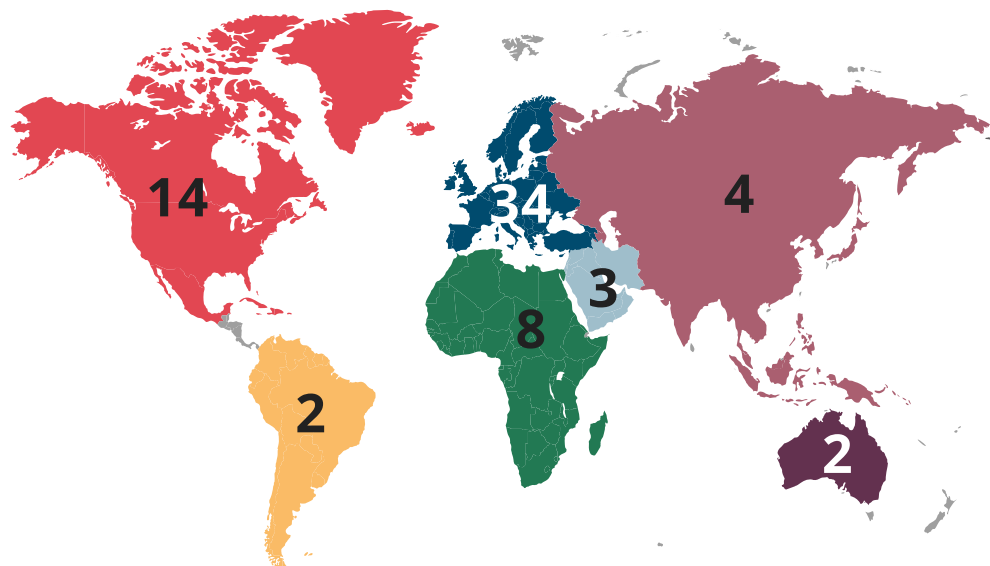
לפעול. בעשור השני של שנות ה-2000 ביצעה איראן 12 פעולות ברחבי אירופה, מרביתן כאמור כנגד גולים, וזאת מתוך 26 פעולות שביצעה בסך הכול, כלומר פחות ממחצית הפעולות בוצעו באירופה.

לעומת זאת, מאז 2020 ביצעה איראן 34 פעולות ברחבי אירופה, מתוך 67 פעולות כאמור. ב-2020 נעשו ארבע פעולות שונות כנגד גולים במדינות אירופיות – בריטניה, הולנד, ואלבניה. ב-2021 נעשו ארבע פעולות במדינות אירופיות – טורקיה, שוודיה, גרמניה וקפריסין, שלוש מהן כנגד מטרות יהודיות וישראליות ואחת נגד מטרות אופוזיציה איראנית. ב-2022 בוצעו שמונה פעולות במדינות אירופיות, חמש מתוכן כנגד מטרות יהודיות וישראליות ושלוש כנגד מטרות אופוזיציה איראנית. פעולות אלו בוצעו בבריטניה, גרמניה, צרפת, טורקיה, גאורגיה ואלבניה. ב-2023 ביצעה איראן 10 פעולות על אדמת אירופה – בבריטניה, שווייץ, יוון, צרפת, קפריסין, ספרד וגרמניה. בחלק מהמדינות בוצעה יותר מפעולה אחת. ארבע מן הפעולות כוונו כנגד מטרות יהודיות וישראליות ושש מתוכן כנגד מטרות אופוזיציה איראנית, מהן אחת כנגד פוליטיקאי ספרדי הידוע בתמיכתו באופוזיציה האיראנית. ב-2024 ביצעה איראן שמונה פעולות באירופה, מהן שלוש בשוודיה, שתיים בבריטניה, אחת בבלגיה, אחת בגרמניה ואחת בהולנד. ארבע מן הפעולות כוונו כנגד מטרות ישראליות ויהודיות וארבע נוספות כנגד מטרות אופוזיציה איראנית.

זאת ועוד, ניכרת הרחבה משמעותית של הפעילות האיראנית באפריקה. בעוד שבעבר (בעיקר בשנים 2010-2015) נצפתה פעילות איראנית מסוימת, אף כי לא רבה, בקניה ובניגריה, הרי בשנים האחרונות הרחיבה איראן את פעילות הטרור שלה גם למדינות נוספות ובהן אוגנדה, אתיופיה, טנזניה, קונגו, סנגל, גאנה ודרום אפריקה. יש לציין כי לצד הרחבת פעילות הטרור באפריקה, איראן גם מרחיבה את פעילותה המדינית באפריקה ואת מכירות אמצעי הלחימה שברשותה למדינות אפריקאיות (סיטרינוביץ, 2024).

לבסוף, ראוי לציין כי איראן גם הגבירה את פעילותה בצפון אמריקה. ב-2020 נעשו שתי פעולות בצפון אמריקה, ב-2021 נעשו שלוש פעולות כאלה, ב-2022 – ארבע פעולות וב-2024 בוצעו חמש פעולות כאלה. זאת בהשוואה, למשל, לפעולה אחת כזו שביצעה איראן בין השנים 2015-2019, ופעולה אחת כזו בין השנים 2010-2014. מרבית הפעולות שביצעה איראן כוונו כנגד בכירי ממשל אמריקאים ומטרות אופוזיציה איראנית, ורק מיעוטן נגד מטרות יהודיות וישראליות.

פיזור הפעולות האיראניות בין השנים 2020-2024 לפי יבשות

יעדי הפעולות ואופיין

מבחינת יעדי הפעולות, כאמור לעיל, לא תמיד כולל סיקור הפעולות דיווח על יעדן, אך ניתן להצביע על כמה מגמות מעניינות. אשר למטרות אופוזיציה איראניות, חלק ניכר מן הפעולות האיראניות כוון כנגד עיתונאים ואנשי תקשורת, ובפרט כנגד אנשי ערוץ איראן אינטרנשיונל בבריטניה – ערוץ שנימתו בוטה במיוחד כלפי פעולות הדיכוי של המשטר האיראני הנוכחי, אך גם במדינות נוספות. ניכר כי איראן מייחסת משמעות רבה לחשיפה התקשורתית של גורמי האופוזיציה ופועלת הן על מנת להרתיע אותם, באמצעות ריבוי איומים ופעולות איסוף מידע עליהם, בתקווה שהדבר ישכנע אותם "להוריד פרופיל", והן, במקרים שבהם ההרתעה נכשלת, על מנת לפגוע בהם באופן שיפחיד אותם וימנע מהם להמשיך בפעילותם כפי שהיא באה לידי ביטוי.

לגבי המטרות המערביות, ניתן להצביע על כך שבשנים האחרונות איראן פועלת לא מעט כנגד מטרות רמות דרג בארצות הברית. זאת בניגוד לעבר, שגם כאשר נרשמו פעולות איראניות נגד מטרות מערביות הן כללו בעיקר איסוף מידע על מטרות תשתית דוגמת שגרירויות, בניינים ואמצעי תחבורה. בשנים האחרונות ניכר דיווח על ריבוי מאמצים

איראניים לפגוע בגורמי ממשל אמריקאים ובנציגים רשמיים – שגרירת ארצות הברית בדרום אפריקה ב־2020, היועץ לביטחון לאומי לשעבר ג'ון בולטון ומזכיר המדינה לשעבר מייק פומפאו החל מ־2021, וכפי שנחשף לאחרונה גם הנשיא לשעבר דונלד טראמפ ובכירים בממשלו. גם בחירה איראנית זו עשויה להיות מוסברת ברצון "לנקום" את חיסולו של סולימאני. זאת הן במישור של תפיסת האחריות האישית של בכירים בממשל טראמפ לחיסול והן במישור של רצון להעביר מסר שאינו משתמע לשתי פנים, אשר ירתיע את הממשל הבא מצעדים דומים בעתיד.

אשר למטרות ישראליות ויהודיות ניכר כי איראן אינה בוחלת בניסיונות פיגוע שונים, והיעדים מגוונים מאוד. בין היעדים גם שגרירויות ונציגויות רשמיות של ישראל אך גם אנשי עסקים ישראלים, תיירים ישראלים או אתרי תיירות פופולריים בקרב תיירים ישראלים. איראן גם מנסה לפגוע בבתי כנסת, במרכזי חב"ד ובמוסדות נוספים של קהילות יהודיות, וכן באנשי עסקים יהודים המוכרים בזיקתם לישראל. נדמה כי ככל שישראל נוחלת הצלחה רבה יותר בסיכול הפעולות האיראניות כך מרחיבה איראן את סל המטרות הפוטנציאלי, בתקווה שחוק המספרים הגדולים יפעל לטובתה ובשלב מסוים היא תנחל הצלחה.

זאת בהשוואה לעבר, כשאיראן הייתה בררנית יותר ביעדי הפיגועים שלה. כאמור לעיל, בשני העשורים הראשונים של המשטר האיראני הנוכחי לא ניכרה פעילות איראנית ישירה כנגד מטרות ישראליות. בתחילת שנות ה־2000 פעלה איראן לאיסוף מידע על מטרות ישראליות, אולם איסוף זה התמקד בבנייני שגרירויות ישראל באבוג'ה ובבאקו. עם תחילת גל הפעילות המשמעותי הראשון כנגד מטרות ישראליות ויהודיות ב־2010 הרחיבה איראן מעט את סל המטרות שלה, אולם עדיין התמקדה בעיקר בשגרירויות ובנציגים רשמיים דוגמת הנספח הצבאי בשגרירות ישראל בהודו, לצד מספר מאמצים לאיסוף מידע על אודות בתי כנסת ובתי חב"ד. מ־2015 איראן הרחיבה אף יותר את סל המטרות שלה והיא מבצעת מעקבים ואיסופי מידע, לא רק על שגרירויות ובתי כנסת אלא גם על בכירים בקהילות היהודיות ועל מוסדות קהילה, אך לא הוציאה לפועל פיגועים בתקופה זו. עם זאת, סביר להניח כי איסופי המידע הנרחבים הללו שימשו תשתית להרחבת סל המטרות בגל ניסיונות הפעולה שהחל להתממש ב־2020.

תפיסה זו משפיעה ככל הנראה גם על אופי הפעולות, למשל בעניין מטרות ישראליות ויהודיות. בשנות ה־90 התמקדה איראן, באמצעות שלוחיה, בניסיון לבצע פעולות "איכות" דוגמת הפיגועים בשגרירות ישראל (1992) בארגנטינה ובבניין הקהילה היהודית (1994), אשר גרמו למספר נפגעים רב מאוד. לעומת זאת, בשנים האחרונות נרשמו אומנם מספר

פעולות שנועדו לגרום לנפגעים רבים, דוגמת ניסיון הפיגוע בשגרירות ישראל ב־2021, או איסוף המידע במטרה לפגוע בבית חב"ד ביוון ב־2023, אך אלו לא הצליחו לגרום לנפגעים רבים (הראשון), או סוכלו לרוב בשלבים ראשוניים יחסית (האחרון). עם זאת, מרבית הפעולות האיראניות היו ניסיונות התנקשות – בין באנשי עסקים ישראלים ויהודים, תיירים ישראלים או גורמים רשמיים ישראלים אחרים. גם פעולות אלו סוכלו בהצלחה יתרה על ידי גורמי המודיעין הישראליים בשיתוף פעולה עם גורמי מודיעין מקומיים. בוצעו גם פעולות בחתימה נמוכה אך גם עם פוטנציאל נזק נמוך, דוגמת השלכת בקבוקי תבערה לעבר בתי כנסת בגרמניה ב־2022, או ירי והשלכת רימון לעבר שגרירות ישראל בשוודיה ב־2024. בפעולות אלו מעורבים לרוב גורמי פשיעה מקומיים שאיראן שוכרת לביצוע הפעולות, כפי שנרחיב בהמשך.

יש לציין כי השינוי באופי הפעולות מלווה גם בשינוי מקביל בשיעורי ההצלחה של איראן. כפי שצוין לעיל, בעשור הראשון אחרי המהפכה ביצעה איראן פעולות התנקשות רבות כנגד גולים ומתנגדי משטר. פעולות אלו זכו לשיעורי הצלחה גבוהים למדי, ואיראן התנקשה בהצלחה בחייהם של 12 גולים ופעילים איראנים. בשני ניסיונות נוספים ניצל אומנם יעד הפעולה, אך מקורבים לו נהרגו. שני ניסיונות נוספים נכשלו לחלוטין. גם בשנות ה־90 נחלה איראן הצלחות יחסיות בפעולות התנקשות, כאשר תשעה ניסיונות התנקשות או חטיפה והתנקשות בגורמי אופוזיציה נחלו הצלחה, כמו גם פיגוע שביצע חזבאללה, בהנחיית איראן ובמעורבות איראנית ישירה, במסעדת מיקונוס בברלין. לצד זאת ביצעה איראן גם ניסיון התנקשות מוצלח במתרגם הספר פסוקי השטן ליפנית, וניסיון התנקשות כושל במתרגם ספר זה לאיטלקית. לאחר תקופה זו של הצלחות ניכרות חלה כאמור לעיל ירידה בולטת בהיקף הניסיונות האיראניים.

עם חידוש ניסיונות ההתנקשות האיראניים בתחילת העשור השני של שנות ה־2000 נגד מגוון רחב יותר של מטרות, ניכר כי שיעורי ההצלחה שלהם הלכו ופחתו. ב־2011 נכשל ניסיון התנקשות איראני בשגריר ערב הסעודית בארצות הברית. ב־2012 סוכלה עוד בטרם הגיעה לשלב ההוצאה לפועל פעולה שתכליתה הייתה ככל הנראה בין היתר התנקשות בחייו של שגריר ישראל באזרבייג'ן, לצד פגיעה במטרות נוספות, וכן נכשל ניסיון התנקשות בחייו של הנספח הצבאי בשגרירות ישראל בדלהי וסוכלה מזימת התנקשות בחייהם של תיירים ישראלים בנפאל. ההצלחה היחידה שנחלה איראן במזימות התנקשות בשנים אלו הייתה התנקשות בחייו של דיפלומט סעודי בפקיסטן במאי 2011.

חידוש גל ההתנקשויות בגולים איראנים ב־2015 שיפר מעט את שיעורי ההצלחה האיראניים, אך לא בהרבה. בין השנים 2015 ל־2019 התנקשה איראן בחייהם של ארבעה גולים איראנים ונכשלה בניסיון התנקשות אחד בחייהם של פעילי מוג'האדין ח'לק באלבניה. מנגד, מאז 2020 ביצעה איראן 17 ניסיונות התנקשות במגוון מטרות – מערביות, ישראליות ויהודיות ומטרות אופוזיציה – אך רובם המכריע נכשלו או סוכלו. שיעורי ההצלחה הירודים של איראן בשנים האחרונות מצביעים על יעילות מאמצי הסיכול של גורמי הביטחון במדינות השונות, וייתכן שגם על ירידה ביכולת האיראנית להוציא לפועל פיגועים כאלה בהצלחה, על אף הגברת המאמצים בהקשר זה.